

NIEUWE GESCHIEDENIS

J. de Jong, e. a., *Wooncultuur in de Nederlanden. The art of home in the Netherlands, 1500-1800* (Nederlands kunsthistorisch jaarboek, LI; Zwolle: Waanders, 2001, 316 blz., ISBN 90 400 9539 6).

Wooncultuur in de Nederlanden is het thema van het *Nederlands kunsthistorisch jaarboek* 2000. Tien opstellen zijn er verzameld voorafgegaan door een gedegen historiografische inleiding van Mariët Westermann. Het eerste artikel is een verhandeling van Heidi de Mare over de ideeën van Simon Stevin over ideale huizen. Zij maakt aannemelijk dat diens zienswijze in dezen wordt bepaald door zijn ideeën over de natuur van mensen en dingen. In de twee volgende artikelen staat Frederik Hendrik centraal, en zijn poging om het stadhouderschap een vorstelijke allure te geven. Pieter Vlaardingerbroek schrijft over hoe hij mensen uit zijn omgeving (zoals Huygens) stimuleert om representatieve gebouwen te bouwen. Vlaardingerbroek pleit er in dit artikel voor om toch Jacob van Campen en niet Huygens zelf te zien als de ontwerper van het Huygenhuis aan het Plein in Den Haag. Het andere artikel gaat over Huis Honselaarsdijk dat geheel in de Franse traditie staat zoals Frederik Hendrik die aan het hof van Hendrik IV van Frankrijk had leren kennen.

Hierna volgen vier artikelen die meer of minder gebruik maken van boedelbeschrijvingen als bron. Willemijn Fock houdt een pleidooi voor een studie naar levensstijlen in Nederland die aandacht heeft voor het verband tussen inrichting en meubilering van een huis en de bewoner wiens klassenbewustzijn (! *class consciousness* staat er in het Engels) en positie in elk aspect van de inrichting wordt weerspiegeld. Zelf kijkt ze in een gedegen artikel naar het sociale leven van de stedelijke burgerij en de opkomst van de kamer *en suite* met schuifdeuren sinds het begin van de achttiende eeuw alsmede van het ingebouwde buffet, eveneens in de achttiende eeuw. Dit laatste verdwijnt weer in de achttiende eeuw. De schuifdeuren veroveren echter een vaste plaats in het doorsnee Nederlandse interieur tot ze worden verdreven door de doorzonwoning. Jaap van Veen heeft een onderzoek verricht naar een andere huiselijke activiteit en de weerslag ervan op de inrichting van het huis, namelijk de studeerkamer. In de drie plaatsen die hij heeft onderzocht, Amsterdam, Haarlem en Deventer, vindt hij deze terug vanaf de zestiende eeuw en met name in huizen van mensen met een universitaire opleiding. Naar aanleiding van twee reeksen afbeeldingen van Breugel doet Claudia Goldstein een onderzoek naar de rol van afbeeldingen in de huiselijke omgeving. Zij beargumenteert dat deze afbeeldingen de vertrekken een speciale kleur geven. Ze kunnen bijvoorbeeld juist het publieke karakter van een vertrek beklemtonen, maar ook dat een vertrek een sterk vrouwelijk karakter heeft.

Julie Berger Hochstrasser schrijft ook over visuele cultuur. Zij gebruikt de boedelbeschrijvingen om te laten zien in welke huizen er schilderijen hingen, hoeveel en met welke afbeeldingen. Zich sterk baserend op materiaal van Hester Dibbits over Doesburg kan zij het beeld dat iedereen schilderijen had relativeren (overigens zonder direct in discussie te gaan met economisch historici als Montias en Van der Woude die hierover baanbrekende publicaties hebben geschreven). Haar uitdagende stelling is dat de vele stillevenen die in de woningen hingen de functie hadden van plaatsvervangende consumptie. Dit culmineert in een interpretatie van een schilderij van Cornelis Bisschop dat volgens mij overtuigender seksueel te duiden is. De laatste drie artikelen zijn klassieker kunsthistorisch in die zin dat ze alle drie een interpretatie proberen te geven van thema's van schilderijen.

De inleiding van Westermann heeft denk ik niet voor niets de ondertitel 'A historiography in

progress.’ Zij komt eruit naar voren als een kunsthistorica die graag aansluiting zoekt bij het werk van sociaal-historici, antropologen, sociale wetenschappers in het algemeen. Volgens haar komt de aandacht voor de wooncultuur in het verleden voort uit de geweldig grote aandacht voor wonen nu. Zij wil de geschiedenis van het wonen in verband brengen met gezinsgeschiedenis, comfort, levensstijlen — kortom de materiële cultuur van het huishouden zoals die door sociaal-historici en volkskundigen wordt beoefend. Ook *gender* is voor haar een belangrijke categorie. Wat zij in haar overzicht niet meer heeft kunnen opnemen omdat het eveneens in 2001 is verschenen is het mooie overzichtswerk *Het Nederlandse interieur in beeld* dat in belangrijke mate aan haar programma voldoet, ook al wordt daar de door een kwantitatieve benadering gekenmerkte sociaal-historische en volkskundige bijdrage aan de studie van de Nederlandse (plattelands) wooncultuur gewoon doodgezwegen.

Wooncultuur in de Nederlanden is daarentegen een mooi bewijs van hoe de verschillende historische en sociaal-wetenschappelijke benaderingen elkaar positief kunnen bevruchten en hoe inderdaad de geschiedenis van de wooncultuur nog steeds de betovering van een *historiography in progress* in zich draagt.

Anton Schuurman

M. Vrolijk, *Recht door gratie. Gratie bij doodslagen en andere delicten in Vlaanderen, Holland en Zeeland (1531-1567)* (Dissertatie Katholieke Universiteit Nijmegen 2001; Hilversum: Verloren, 2004, 512 blz., €43,-, ISBN 90 6550 750 7).

De hoofdtitel ‘recht door gratie’ lijkt me programmatisch voor de visie van schrijfster op het fenomeen ‘gratie’. Hij is immers een variant op de vaste uitdrukking ‘genade voor recht’; dat was dan ook de hoofdtitel die Sibbo van Ruller meegaf aan zijn boek over de praktijk der gratieverlening in Nederland gedurende het grootste deel van de negentiende eeuw. Gratie betekent opheffing of verlichting van de gevolgen van een strafvonnis; zij is een ingreep van de uitvoerende macht in de rechterlijke besluitvorming; gratie wordt verleend na het strafvonnis. Voor de grondwetsherziening van 1848 bestonden nog amnestie en abolitie benevens remissie en pardon.

Schrijfster ziet kennelijk slechts de positieve kant ervan: ‘Het [de gratie] kan recht doen in gevallen waarin het beschikbare wettelijk en rechterlijk instrumentarium tekort schiet. Het recht wordt hierdoor gecompleteerd.’ (19) Vanuit de idee van de rechtsstaat geredeneerd, kan men echter ook zeggen dat het recht door gratieverlening wordt geconspiceerd en zelfs tekortgedaan. De scheiding der machten verbiedt immers de ingreep van de overheid in het domein van de ‘onafhankelijke’ rechter. Vanuit ditzelfde ideaal gezien, garandeert het appèl in strafzaken beter de verwerkelijking van recht en billijkheid — natuurlijk binnen de beperkingen van de *condition humaine*. Zo beschouwd, is de gratie — en *mutatis mutandis* de dispensatie van de wet — een anomalie, een relict uit de tijden waarin appèl van strafvonnissen nog geen *usage* was, de staat het geweldsmonopolie nog bij lange na niet bezat en moord en doodslag in de ongeciviliseerde vetemaatschappij aan de orde van de dag waren.

De auteur zal tegenwerpen dat dit een anachronistische kijk op het royale rechtsmiddel is. Dat is ten dele juist. Inderdaad bevinden we ons in de door haar onderzochte, relatief korte, periode midden in een fase van het staatsvormingsproces waarin de vorsten naar centralisatie (bij voorbeeld door hiërarchisering van de rechterlijke organisatie) en uniformering (onder meer door rechtscodificatie) streefden, maar nog niet de ‘absolute’ macht van een Lodewijk XIV hadden verworven. Idealen van de veilige rechtspositie van het individu tegenover het overheids-